

Zdravstvena edukacija : CIKLUS O TRANSPLATACIJI ORGANA – autor Emanuel Brađašević – 3 – Etički aspekti doniranja organa

Programska orijentacija **Instituta STINE** ima namjeru kroz različite aktivnosti istraživati i educirati o svim relevantnim društvenim pitanjima i to posebno kroz razvoj i produkcije različitih programa civilnog educiranja kroz medije. U tom sklopu Institut na svom web portalu otvara i poseban informativni sadržaj vezan za zdravstvena pitanja, a prvi u nizu ovih sadržaja je edukativni serijal o transplataciji organa. Serijal je dobio potporu Programa za ugovaranje novinarskih radova u elektroničkim publikacijama (poticanje kvalitetnog novinarstva) Agencije za elektroničke medije, a

realizira ga student pete godine Medicinskog fakulteta u Zagrebu **Emanuel Brađašević** koji je i osobno uključen u ove izuzetno važne zdravstvene aktivnosti.

Ciklus o transplantaciji organa je serijal članaka koji će vam približiti jednu od najuspješnijih grana medicine u Republici Hrvatskoj po kojoj smo poznati u svjetskim razmjerima

– TRANSPLANTACIJSKU MEDICINU –

foto: screenshot

YT – prof.prim. dr.sc. **Lada Zibar**

Transplantacijska medicina zasigurno je jedna od tehnološki najzahtjevnijih disciplina – tek nakon brojnih istraživanja o fiziologiji, imunologiji i anesteziologiji omogućeno je zadovoljavajuće preživljenje pacijenata nakon postupka. Takav napredak prati i otvaranje brojnih etičkih pitanja koje ne treba zanemariti, već ih treba pomno razmotriti i prodiskutirati. Tek kada se u obzir uzmu svi aspekti i moguće moralne prepreke u postupku doniranja organa, ono može istinski služiti za dobrobit kako pacijenata, tako i zajednice. Kako bi odgovorila na neka od etičkih pitanja vezanih uz transplantaciju organa, intervju je dala **prof.prim.dr.sc. Lada Zibar, dr.med. – predsjednica Povjerenstva za medicinsku etiku i deontologiju Hrvatske liječničke komore**. Osnovno područje interesa joj je transplantacijska medicina, tako da je i članica Pododbora za

transplantaciju bubrega pri Ministarstvu zdravlja i Pododbora za registar transplantiranih bolesnika pri Ministarstvu zdravlja.

Što je etika, a što bioetika?

Etika je znanost o moralu. Riječ potječe od grčkoga *ethos*, što ima više značenja, a odnose se na ćud, vladanje, običaje. Uobičajeno je etikom smatrati ono što se odnosi na dobro u kontrastu između dobrog i zla, i to ono što se odnosi na dobro ponašanje čovjeka i uglavnom prema čovjeku, u praktičnom životu. Bioetika je ponešto širi pojam, no definicije nisu ujednačene. Bioetika se odnosi na ono što je dobro u ponašanju ne samo prema čovjeku u integralnom smislu njegova bića već i prema dijelovima organizma, poput stanica, npr. ljudskih zametaka i slično. Osim toga, bioetika nema samo čovjeka kao objekt svoga proučavanja i normiranja, već i druga živa bića, životinje, biljke i okoliš općenito, odnosno međudnose u živom svijetu.

Zašto je navedena disciplina bitna u području transplantacijske medicine?

U području transplantacijske medicine je etika, kao i bioetika, nezaobilazna disciplina koja mora biti sastavnicom svih postupanja. Jedan je papa rekao da nije upitno što možemo, već što smijemo činiti. I time je zapravo rečeno zašto je etika važna. U transplantacijskoj sam medicini jednom pokušavala nabrojati sve teme u kojima se prepoznaju etička pitanja, i zapravo im nisam našla kraja. Na svjetskim i europskim medicinskim etičko-pravnim kongresima, ili, kako pravници i drugi društvenjaci obično kažu, konferencijama, uvijek su transplantacijske teme brojne i zanimljive. Od pitanja trgovine organima, preko distribucije organa (ili alokacije, kako to obično zovemo), vrsta umrlih donora, dvojbi oko pojma smrti, izvora darovatelja (donora) među eutanaziranim, zatvorenim, zatim zakonskih praznina, informiranosti i pristanka na darovanje (doniranje) organa.

foto: Emanuel

Brađašević

Koje su osobitosti i posebna etička pitanja koja se pojavljuju u području transplantacijske medicine?

Važno je reći da je etika možda nešto „finije“, suptilnije od zakona, jer je zakon, kako Kant kaže, etički neutralan. No, etičke norme moraju biti u skladu sa zakonom. Od ovoga potječe osnovna posebnost etike u transplantacijskoj medicini, a to je različitost u pravnim normama koje određuju transplantacijsku medicinu. Filozofski gledano, ono što je dobro bi trebalo biti čovjeku imanentno (to je zapravo moral), no niti oko određivanja dobrog nema slaganja. Ni među pojedincima, niti među ideologijama, religijama, kulturama... Otuda kreću i etička pitanja u transplantaciji. Pa kada se u to još upletu razlike u shvaćanjima između pojedinih intelektualnih struka, kao što su liječnici, pravnici, filozofi i teolozi, tada je jasno da se pitanja multipliciraju. I dok je liječnicima moždana smrt sasvim jasno smrt *per se*, pravnici se pitaju kako, kada i gdje je to definirano zakonom (ili barem znanstvenom definicijom), filozofi zamjeraju diskriminaciju između važnosti moždane stanice u odnosu na npr. stanicu srčanog mišića (kada se određuje smrt), a teolozi se pitaju kako religijsko učenje prihvaća ovaj pojam (kojega zapravo nije bilo u vrijeme otkada potječu religijska učenja, pa se onda mimoilaze interpretacije nepostojećega, odnosno nekakvih surogatnih učenja čak i unutar iste religije).

Zašto je bitan pristanak obitelji kod doniranja organa?

Vjerojatno mislite na hrvatske propise? Jer se na ovo pitanje ne može odgovoriti općenito. U hrvatskom zakonu nije propisano da se od obitelji mora dobiti dozvola za uzimanje organa od umrloga radi transplantacije. Zakon kaže da se organi smiju uzeti od svakog umrlog građanina Republike Hrvatske koji se nije tomu za života protivio, i kao takav registrirao u Registru nedarivatelja organa (tzv. presumptivni pristanak na darovanje, doniranje, organa). No, naš liječnički Kodeks (Kodeks medicinske etike i deontologije) određuje da je uzimanje organa protiv volje obitelji neetično. Mnogi pravnici i medicinski laici, pa čak i liječnici, ne slažu se s ovim konceptom i kritični su na njega iz raznih aspekata. Mene, osobno, ne smeta ni postojeći zakon niti Kodeks. Smeta me slaba informiranost građanstva o tome. Naše hrvatsko istraživanje prije pet godina je pokazalo da skoro polovica ispitanika nije familijarna s pojmom moždane smrti. Ali, vratimo se važnosti pristanka obitelji. Svatko tko je bio uključen u liječenje bolesnika koji su potom bili darovatelji (donori) organa za transplantaciju, ili onaj tko je u poziciji da o tome razgovara s neutješnim članovima obitelji, zna o kako se teškim životnim situacijama radi. Potencijalni darovatelji (donori) su najčešće inače relativno zdravi i često mlađi ljudi koji su naglo i neočekivano umrli, nakon traume, najčešće prometne nesreće, ili pak moždanog krvarenja. Bez namjere da važem nečiju patnju i bol, zasigurno je ona koja se u ovoj situaciji susreće posebno, iznimno velika, sudbina teško prihvatljiva, nemilosrdna, pa je pomisao na vječni rastanak nakon kojega se još njihov najmiliji ne ostavlja tjelesno u cijelosti još teža. Ukoliko se o dozvoli pita članove obitelji, nekima bude još teže o tome misliti i donositi odluku. No, u tako delikatnoj situaciji pružanje mogućnosti sudjelovanja u takvoj odluci predstavlja poštovanje prema ožalošćenim bliskim članovima obitelji, a njima utjehu jer eventualno mogu naći izgubljeni smisao u dobročinstvu, ako na uzimanje organa pristanu.

Zašto je trgovina organima ilegalna i koji su moralni aspekti financiranja transplantacije organa?

To je pitanje osnovnog ljudskog dostojanstva. Oni koji prodaju svoje organe su žrtve, u bilo kojim okolnostima. Niti država ne smije rješavati problem

siromaštva legaliziranjem trgovine organima. Temeljna humana i humanistička načela moraju biti iznad praktičnog i pragmatičnog postupanja. Države moraju naći načina kako osigurati organe za transplantaciju. Hrvatska je država koja je u tom pogledu uzor drugima, iako je potreba za organima i u nas uvijek veća od broja dostupnih organa. No, s obzirom da vrijeme čekanja na organ nije dugo, možemo reći da imamo primjeren transplantacijski standard uz visoke etičke standarde. Svakako, ima područja koja bi u budućnosti mogla biti i bolja i etičnija.

prof. prim. dr. sc. **Lada Zibar**

Koja su načela pravednosti u oblikovanju donorskih lista? Kako i učiniti pravednijim ili pravičnijima?

Mi smo članica Eurotransplanta pa su kriteriji alokacije, odnosno dodjele organa određenom primatelju određene pravilima Eurotransplanta, a radi se o kombinaciji kriterija koji uključuju duljinu čekanja, tkivnu podudarnost, udaljenost od darovatelja (donora) i drugo. Tako je što se tiče bubrega, a u slučaju drugih solidnih organa ponešto drugačije iz dva razloga: jedan je što u zatajenju drugih organa nema zamjenskog organa, kao što za bubrežnu funkciju postoji dijaliza, a drugo je što su imunološki zahtjevi različiti za različite organe. No, ne radi se o oblikovanju donorskih lista, kako ste pitali, nisam sigurna da tako nešto postoji. Vjerojatno ste mislili na liste čekanja na transplantaciju (ili presadbu), a to su liste primatelja organa. Bilo bi pravilnije govoriti o popisima, no izraz lista se nekako nametnuo. Kriteriji pravednosti u dodjeli organa se grubo mogu podijeliti u one kojima je

osnovni cilj da organ dobije onaj kojemu je u tom trenutku najpotrebniji, odnosno onaj primatelj koji je u najtežem stanju, te u one pri kojima je osnovni cilj da organ ima najveće izgleda za što bolji ishod – uspostavljanje najbolje moguće funkcije i najdulje vremensko trajanje te funkcije.

Zašto je anonimnost donora važna?

Anonimnost darivatelja (donora) je iznimno važna. Posljedice otkrivanja podataka o darovatelju (donoru) mogu biti raznolike i višestruke: psihičke posljedice u primatelja organa, psihičke posljedice u obitelji darovatelja organa, opasnost od rentnih zamisli i odnosa, kao i uznemiravanje primatelja ili obitelji darovatelja.

Zašto je izlaganje donora i njihovih obitelji u javnosti putem medija štetna?

Iz istog razloga kao što sam već navela. Potrebno je izbjeći neželjene pojave i odnose koji mogu nastati. Kliničari koji rade s bolesnicima kojima je presađen organ susreću se s raznim medicinskim (psihičkim) nadgradnjama i socijalnim patologijama i devijacijama. Anegdotalno, otkrivanje identiteta darovatelja (donora) može biti uzrok čak i međudržavnom incidentu.

Autor: **Emanuel Brađašević**

Agencija za elektroničke medije
Agency for Electronic Media